DÁLNICE

Robert Konečný:

Je tomu již několik let, co jsme šli s ženou po Via Apia, ale ten zážitek zůstává i po letech stejně silný. Byli jsme naprosto sami na starořímské dálnici, míjeli jsme známé i méně známé náhrobky a torza, šli jsme prachem a kolem se válely papíry a pohárky vyhazované z oken aut, za nimiž se objevovaly ve zlomku času znuděné tváře s lehkým záblesk údivu, když spatřily dva osamělé chodce.

Pomalu usedal zvířený prach a třeštilo slunce i cikády; nepodivili bychom se, kdyby se objevila italská Polednice o bertiček, hnáty křivé v nažlutlém horkém prachu. Kromě cikád nebylo slyšet jediného zvuku, pták nezazpíval, vítr nezašuměl v pinitích. Jako bychom se propadli do bezčasí a jen starořímská dálnice ubíhala staletími. To třeskutě ticho bylo občas přerváno brutálním řevem auta. Ale i těch ubývalo, jak se blížilo poledne a položilo na dálnici sivou neslyšnou, osluněnou nostalgii. Nutila nás zastavit se, takže jsme se cítili jako dvě mlčenlivé sochy náhrobku a byli bychom tak stáli očarováni tou mrtvou, prašnou, sluncem a cikádami třeštící samotou, kdyby se ze stínu za jedním náhrobkem cosi nezvedlo, těžce a mlčky a hned nato se hnulo cosi i za náhrobkem druhým: byli to dva psi, šeří jako vlci, zůstali stát a dívali se na nás nehnutě, upřeně svělými očima — dva osamělci na dva osamělce.

Neměli jsme jim co nabídnout a obrátili jsme se k zpáteční cestě. Oba psi šli s námi za náhrobky střídavě viditelní i neviditelní a v jejich chůzi bylo jakési uspokojení, když jsme na ně hovořili. Udržovali přesnou vzdálenost dvou tří kroků od našeho levého boku a překvapovalo nás, že si nikdy neušimli zbytků jídla pohozeného na cestě. Šli s námi vytrvale a nespouštěli z nás očí. Tak šli s námi až ke konečné stanici autobusů a tam se zastavili.

Stáli vytrvale a dívali se na nás nehnutě svýma svělými očima a jejich těla byla nehnutě napjatá, jako by čekali na nějakou výzvu. Když přijel autobus, přešlápli, pokročili a jejich těla se třásla napětím zcela zřetelně. Když viděli, že nastupujeme, sklopili ocasy i hlavy na znamení beznaděje a vraceli se jako dva ztracenci do samoty náhrobků.

A tak jsme pochopili, co chtěli: hledali člověka, ke kterému by patřili; nešlo jim o sousto, šlo jim o společenství s lidmi. Nemohli doufat, že je najdou u lidí míjejících je v šílených automobilech. Mohli doufat jen v lidi opěšalé, kteří by je vyzvali: Pojďte s námi, patříte přece odjakživa k nám-lidem, jen pojďte, buďte s námi.

Když už psi hledají marně člověka a vracejí se do samoty bezlidných dálnic — jak potom my, lidé! Jak se máme poznat a sblížit, když už dávno minuly časy ve stínu lípy, když se vídáme čím dále tím častěji jen za okénky automobilů, když jen jako bleskem zachytíme zákmit tváře, která je překryta další.

Starořímská dálnice sloužila rychlému spojení impéria s jeho vzdálenými končinami. My se předháníme nejvyšší povolenou rychlostí z Prahy na Sázavu nebo z Brna do Lhotky. Chápu smysl dálnic bez staromilství a vidím i jejich technickou krásu. Chápu smysl letadel, rychlíků, létajících lodí, umělých družic.

Ale o to právě jde: pochopit jejich důleží účel a smysl a vážit i smysl lidského života. Nedopustit, aby se dálnice staly symbolem špatně pochopené techniky, která umlčela základní hodnoty života člověka mezi lidmi.

Aby se nestaly dálnicemi mezi lidmi; aby opium rychlosti, paradoxní a marný pokus lidí o zvládnutí času, neodcizilo člověka člověku a neumlčelo hlas hodnot, kterým Rychlost nevládne: čas nadčasový, věčný, se nedá zvládat časnou a dočasnou rychlostí.

A zejména už nelze zvládnout Rychlostí to, co je jeho smyslem.

Literární odkaz Roberta Konečného

Dnes si připomínáme nedožité výročí brněnského básníka a filozofa Roberta Konečného; bylo by mu 85 let, a letos na podzim — 15. října — vzpomeneme desátého výročí jeho smrti. Konečný byl osobnost tak výrazná a mnohostranná, že jen stěží lze ve stručnosti ji charakterizovat. Byl Brňan rodem i životem; vystudoval zde klasické gymnázium (na někdejší Třídě legionářů, dnes kpt. Jaroše), a tam se i vrátil r. 1934 jako profesor češtiny a němčiny. Ředitelem gymnázia stal se tehdy legionář a oddaný žák Masarykův, klasický filolog dr. Josef Kudela; on i R. Konečný měli velkou zásluhu o vynikající úroveň této školy. Ihned po vypuknutí války zapojil se Konečný — podobně jako Kudela — do odbojové činnosti; Konečný byl zatčen v listopadu r. 1939, Kudela o dva roky později. S Kudelou neměli jsme se shledat už nikdy. Konečný útrapy šestiletého věznění přežil, a stal se r. 1946 docentem filozofie na brněnské filozofické fakultě; po únoru 1948 z fakulty odešel a věnoval se oboru, který od mládí byl mu blízký, totiž psychologii. Působil v Akademii věd, v roce 1968 vyžádala si jej znovu brněnská univerzita, kde se Konečný stal profesorem a vedoucím katedry psychologie. Po začátku „normalizačního" období znovu odešel a pracoval ještě několik let v Psychologické laboratoři ČSAV. — Byl to tedy život vrchovaně naplněný prací; a přece mohl být ještě plodnější, ještě bohatší, kdyby to Konečnému bylo umožněno. Jedna — a to vrchovaně důležitá dráha Konečného — byla už koncem 40. let násilně přerušena: tvůrčí dráha a tvorba básníka a prozaika. Tvůrčí vztah k poezii nesl si v sobě Konečný už od dob svých vysokoškolských studií, kdy vypracoval doktorskou práci o Juliu Zeyerovi (později publikovanou pod názvem J. Zeyer v zrcadle snů). Motiv smysl pro porozumění duši člověka se pak i ve verších, které Konečný tvořil nejprve časopisecky. Knižní prvotina, svazek básní Spáč pod plamenem, vyšla r. 1938 v nakladatelství Družstevní práce v edici Slunovrat, kterou redigoval Jaroslav Seifert. Ten rozpoznal v R. Konečném básníka už překvapivě vyzrálého. Podobně přijímal a oceňoval Konečného poezii Václav Černý, který od prvního ročníku Kritického měsíčníku (1938) zvolil si Konečného za pravidelného spolupracovníka a ve svém časopise, navazujícím na odkaz Šaldova zápisníku, publikoval Konečného básně, eseje a úvahy. Konečného sbírka Spáč pod plamenem prozrazovala autorův úzký vztah k Seifertovi, popřípadě k Halasovi a Horovi, současně však zněly tyto verše zcela osobitou tóninou; bylo zřejmé, že do české poezie vstoupil básník, který do ní přináší nezanedbatelné hodnoty. A to potvrzovala další tvorba Konečného. Ta vznikala už v období, kdy šlo o samu podstatu naší národní existence. Dny krize, dny podzimu 1938, vyvolaly, jak známo, vlnu velké české poezie, protestující proti spáchanému bezpráví a prýštící z vůle zachovat vědomí národní jednoty, když už celistvost republiky byla násilně rozrušena. Verše, které tehdy píše Konečný, zapojují se nejen myšlenkově, ale svou uměleckou hodnotou cele do kontextu těch básnických reakcí na Mnichov, jejichž autory byli František Halas, Jaroslav Seifert, Vladimír Holan a další. Tyto i pozdější básně shrnul Konečný do sbírky Má vlast (1946). Jsou to verše tragického prožitku národního utrpení, ale také plné víry v budoucnost; patří k umělecky nejzávažnějším projevům české poezie válečného období. To platí i o sbírce, která je příbuzná značné části veršů z Mé vlasti, Písně z cely (1945). Obsahují poezii, která naprosto není jen ohlasem vězeňských zážitků, ale je především výrazem básnického zamyšlení nad lidským životem v mezní situaci.

Další verše z doby války shrnul Konečný do sbírky Tůně (vydané r.1949). Tato sbírka ukazuje Konečného především jako básníka myšlenky, který se vyrovnává se základními problémy lidské duše. Jeho verš stává se složitějším, jeho sloka nabývá někdy až hymnického rázu, téma zápasu duše se světem vystupuje do popředí. Zde se projevilo, že poezie Konečného se nevyvíjela jen v kontextu nezvalovsko-seifertovské generace; snad hlubší a trvalejší byla inspirace březinovská. Ale to naprosto nemá znamenat, že Konečný této inspiraci podléhal. Pokud vskutku lze o ní uvažovat, pak jen jako o jednom z duchovních podnětů, z nichž budoval svůj vnitřní život a jež jako básník ztvárňoval zcela vlastním způsobem.

Důležitou oblastí byla i prozaická tvorba Konečného. Uprostřed války — ve vězení — vytvořil trojici próz, jež se mu podařilo dokonce publikovat — pod jménem Jan Radeš — v nakladatelství Melantrich, v knize, nazvané Studnice zapečetěná. Nadto pak tato kniha byla vyznamenána hlavní cenou v melantrišské soutěži r. 1943. Je to povídkový triptych, k němuž bychom v české literatuře hledali obdobu dosti nesnadno; mistrným způsobem zde Konečný spojil básnický a filozofický pohled na základní otázky lidské existence. Je škoda, že tato knížka vzácné básnické a filozofické hodnoty v čtenářském povědomí takřka docela zapadla. — Rovněž v nakladatelství Melantrich vydal Konečný r. 1946 další svazek próz s názvem Chudobky. Podle květiny, jež dala knížce jméno, vytvořil Konečný řadu drobných, lyricky křehkých prozaických medailonů, v nichž se odráží jeho zvroucnělý vztah ke křesťanskému odkazu a poselství lásky.

Od 30. let Konečný nejen sám literárně tvořil, ale pravidelně sledoval věci kulturní a vůbec veřejné a zasahoval do nich podle svých možností. Psal zejména (kromě Kritického měsíčníku a odborného tisku) do Lidových novin, po válce pak do Listu Sdružení moravských spisovatelů a do Svobodných novin; mimo to byl pravidelným spolupracovníkem brněnského rozhlasu. Ve třicátých letech vystupoval odvážně — jako otevřený a přesvědčený stoupenec masarykovské demokracie — proti hrozbě nacismu. A stejně se stavěl po roce 1945 proti nové hrozbě totalitní moci; svědectvím toho jsou například jeho knižně vydané rozhlasové přednášky Živá slova. Konečný viděl zřetelně nebezpečí, které v poválečných letech vyvstávalo svobodnému rozvoji naší společnosti a kultury. Markantní doklad toho nacházíme například v Kritickém měsíčníku — těsně před únorem 1948 — v Konečného studii K problémům sovětské filozofie. Konečný zde zevrubně analyzoval filozofii a z ní plynoucí kulturní politiku tehdejšího stalinského Sovětského svazu, jmenovitě názory známého oficiálního ideologa Ždanova, a se vším důrazem a přesvědčivostí vystoupil proti tezi o „stranickosti vědy".

Vydáním sbírky básní Tůně r. 1949 končí — aspoň veřejně — literární činnost R. Konečného, který se od té doby soustředil na činnost vědeckou v oblasti psychologie. Česká literatura pozbyla jeho odmlčením jednoho ze svých nejtalentovanějších básníků a prozaiků, který za normálních okolností zcela nepochybně by byl vytvořil ještě řadu dalších prací.

Ale i nedovršené dílo R. Konečného svědčí o tvůrčí osobnosti, která do naší literatury vnesla trvalé hodnoty, přispěla k jejímu výraznému rozvoji ve třicátých a čtyřicátých letech, a zaslouží proto naší pozornosti a úcty.

DUŠAN JEŘÁBEK